EEN BESCHIMMELD GESCHENK

WILLEM VAN HAARLEM

Het Allard Pierson Museum wordt op de jubileumtentoonstelling ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan die Robert Lunsingh Scheurleer bij zijn afscheid heeft samengesteld, gepresenteerd als een 'Verzameling van Verzamelingen'. Recentelijk is daar een nieuwe verzameling bijgekomen toen het museum van de erven van verzamelaar J. Jannette Walen een aantal objecten ten geschenke heeft gekregen. Dit waren naast o.a. aardewerk uit Egypte en West-Azië een aantal minder gangbare zaken. In nummer 94 van dit Mededelingenblad is daarvan een gestempelde baksteen besproken. Dit keer is een lijkwade uit deze schenking aan de beurt[1].

afb. 1
Lijkwade met afbeelding van de dodengod Osiris. Beschilderd linnen, Egypte, Luxor(?), 2de eeuw n. Chr. APM 15.926

afb. 2
Lijkwade met geschilderd kralennet en hiëroglieftekst. Beschilderd linnen, Egypte, Luxor(?), 2de eeuw n. Chr. APM 8649

DE LIJKWADE

Hoogstwaarschijnlijk is deze doek afkomstig van de Westoever van Thebe (modern Luxor in Zuid-Egypte), en dateert hij uit de tweede eeuw na Christus. Dergelijke doeken werden om de verder geheel massief ingewikkelde mummie vastgezet met linnen banden[2]. Het museum bezit nog een paar fragmenten van dergelijke doeken **(afb.2)**. Op de doek is de dodengod

[1] APM 15.926; linnen met beschildering in zwart, groen en blauw; max. 0,98 x 0,34 m.
[2] Zoals de mummie van *Cleopatra* (een naamgenoot van de bekende) in het British Museum (inv. 6707). Een ander voorbeeld daarvan in het museum zijn de doeken APM 8648 en 8649.

afb. 3a-b
Tekstkolom hiëroglyfische transcriptie op lijkwade van afb. 1
APM 15.926

afb. 3a-b
Fragmenten van een kralennet met voorstellingen van verschuillende goden.
Faience, Egypte, Late Tijd.
APM 8519-27

Osiris afgebeeld, aan wie iedere overledene gelijk werd gesteld. Hij draagt de hoge, zogenaamde *atef*-kroon – hier voorzien van extra krullen - met aan weerszijden een veer. Hoogstwaarschijnlijk (maar nu niet meer te zien) was de kroon ook nog voorzien van ramshoorns. De banden waarmee de kunstbaard, een godensymbool, om de kin is bevestigd, zijn wel nog duidelijk te zien. Daaronder draagt hij vier halskettingen met ronde kralen. Verder heeft hij een borstsieraad om de hals, bestaande uit een zonneboot in een tempel-omlijsting. Bovendien houdt hij met beide handen de kromstaf en de dorsvlegel voor de borst, aloude koningssymbolen waarvan alleen de verticale delen zijn bewaard. Daaronder is een soort kolom of band afgebeeld met een verticaal hiëroglyfisch opschrift **(afb. 3a en b)**.

De slecht leesbare tekst luidt: *'De vereerde (?) [bij] Osiris, [Pe-]te-Isis, (…), die gegeven heeft aan (…)'* (daar breekt de tekst af).

Het lichaam van Osiris is voor de rest, voor zover behouden, bedekt met een geschilderd en gestileerd kralennet, zoals dat ook wel in het echt over een mummie werd gedrapeerd **(afb. 4)**[3]. Het net heeft een ruitvormig patroon bestaande uit langwerpige kralen met op de kruispunten ronde kralen. Een dergelijk net heeft een amulet-functie als bescherming tegen het kwaad, en daarnaast symboliseert het de overgang of doorgang van het leven naar het hiernamaals. Een derde betekenisniveau, meestal in verbinding met de in het net verwerkte figuren - zoals de Zonen van Horus - betreft een connectie met de zonnegod.

EEN ZEER GELIJKENDE DOEK

Een zeer verwante - en volledige - doek is te vinden in het Ashmolean Museum in Oxford **(afb. 5)**. Deze doek is rechthoekig, en toont, behalve de volledige Osiris, aan weerszijden onder andere ook zijn zusters Isis en Nephthys die hem beklagen, en de vier Zonen van Horus, beschermers van de vazen met de apart opgeborgen ingewanden van de dode, de *canopen*. Een lijkwade toont de overledene meestal in een kader, als in een schrijn, als het ware klaar om vereerd te worden. Bovendien is het een soort portaal naar het hiernamaals. Naar alle waarschijnlijkheid is de doek in het museum ook als zodanig te reconstrueren **(afb. 6)**. Het is mogelijk dat gedurende de periode waarin de dode gemummificeerd werd, zo'n doek ergens in huis of waar dan ook werd opgehangen als deel van de *rites de passage* naar het hiernamaals. Wanneer de mummie vervolgens begraven werd, werd de doek er op gelegd en meebegraven. De geringe hoogte van de doek in Oxford (1,31 m voor het gehele lichaam) in vergelijking met het fragment in het Allard Pierson Museum (0,98 m voor enkel de bovenste helft) doet vermoeden dat de Ashmolean-doek eerder als een soort schort over borst en onderlichaam werd gelegd en niet over het hoofd; daar zat dan mogelijk een apart mummiemasker op. Bij een volledige set begrafenisattributen behoorden tenslotte ook nog een sarcofaag,

[3] Een mooi, maar fragmentarisch voorbeeld daarvan bevindt zich ook in het museum: APM 8519 t/m 8527.

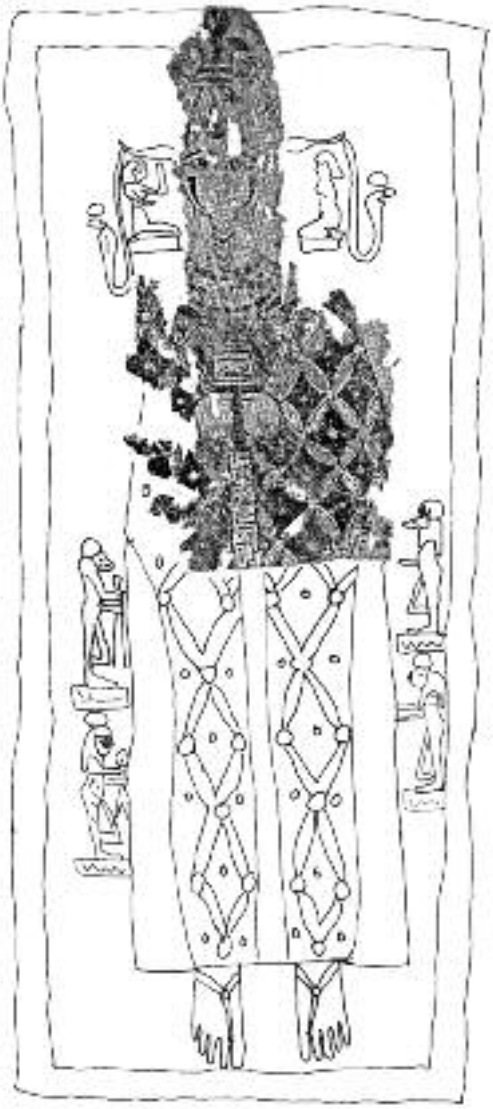

afb. 5
Beschilderde lijkwade in Oxford. Inv. 1913.924 (Courtesy of the Ashmolean Museum, Oxford)

afb. 6
Reconstructie van de lijkwade van afb. 1 (tekening Liesbeth van Tol)

meestal van hout en met een gewelfde bovenzijde. Een complete set uit dezelfde tijd en dezelfde plaats als de doek in ons museum is die van *Sensaos* uit het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

Toestand

De doek is in slechte staat, zoals ook op de foto's te zien is. Bij aankomst in het museum zat hij tussen karton en een glasplaat in. Hij was blijkbaar verticaal bewaard, want hij was deels naar onderen gezakt en daardoor gerimpeld geraakt en enkele fragmenten waren losgeraakt van het geheel. Bovendien waren er hier en daar blauwwitte schimmelplekken te zien. Van de Osirisfiguur was blijkbaar alleen het bovenlichaam uit de rechthoekige complete doek gesneden, de contouren van de figuur volgend. Ondanks de slechte toestand was duidelijk dat dit een fraai stuk was dat de nodige zorg verdiende. Om te voorkomen dat de toestand ervan in ieder geval niet achteruit gaat, is in het restauratie-atelier de doek uit de lijst van karton en glas verwijderd door restauratrice Josée v.d. Berg. Voor het identificeren en bestrijden van de schimmel is expertise van buiten nodig, net zoals voor de verdere behandeling. Voorlopig ziet het er niet naar uit dat de schimmel verder kwaad kan doen of verder woekert, zolang het geheel maar droog wordt bewaard. Op dit moment is overleg gaande over de conservering van de doek. Op de foto's is dus een momentopname te zien, niet het eindresultaat zoals dat hopelijk gaat worden. Als de doek zover opgeknapt is dat hij opnieuw gemonteerd kan worden, zal hij worden tentoongesteld. Nu is dat nog niet mogelijk en moet u het doen met de foto's bij dit artikel.

LITERATUUR

W.A. Dawson, i.a., *Catalogue of Egyptian Antiquities in the British Museum I: Mummies and Human Remains,* London 1968, Cat. no. 63 (p. 33 / pl. XVIIa)
W.M. van Haarlem, *Corpus Antiquitatum Aegyptiacarum, Allard Pierson Museum Amsterdam. Fasc. 4: Sarcophagi and Related Objects*, Amsterdam 1998, 43-46
W.M. van Haarlem, Een koninklijke baksteen uit Egypte, *Mededelingenblad Amsterdam* 94 2007, 4-5
K. Parlasca, *Mumienporträts und verwandte Denkmäler*, Wiesbaden 1966, 164-167
M.J. Raven, *Mummies onder het Mes*, Leiden 1993, 48-52
Chr. Riggs, *The Beautiful Burial in Roman Egypt*, Oxford 2005, 196-197 (fig. 94)

SUMMARY

Publication of a fragmentary mummy shroud in a poor state of preservation because of fungi. The date is the 2nd century AD, the probable provenance is Thebes. It shows Osiris with *atef* crown and part of a text, tentatively identified as *Peteisis*. It forms a close parallel with a complete shroud in the Ashmolean Museum, Oxford (inv. 1913.924). A possible restoration is discussed as well.